

Петришина Дар'я
(м. Миколаїв)

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ У XVIII — XIX СТОЛІТТЯХ

Досліджено формування національної свідомості українців у XVIII—XIX ст., зосереджуючись на політиці національного гноблення, здійснюваної Російською та Австрійською імперіями.

Російська та Австрійська імперії здійснювали політику національного гноблення українського народу, робили все можливе, щоб перешкоджати розвитку українській культурі.

Етнічні репресії в Росії яскраво ілюструє Валуєвський циркуляр 1863 року, який заборонив розповсюдження шкільних і релігійних творів, закривалися українські недільні школи, а деякі українські діячі були заслані. Продовженням жорсткої політики російського уряду стало підписання у 1876 р. Емського указу, який заборонив ввезення літератури українською мовою, україномовні театральні вистави, українські пісні, використання української мови у початкових школах та громадських установах.

У Австрійській імперії національний гніт здійснювався не у таких жорстких формах. Існував певний ступінь політичної свободи, громадяни були рівними, існували центральний і місцеві парламенти, а вибори проводилися за участю всіх громадян. Українська мова і культура не були офіційно заборонені.

Права українців усіляко обмежувалися в усіх аспектах, конституційний лад сприяв зростанню активності, його організованості [1; с. 151; 2; с. 240-242].

Інтелігенція не має собі рівних у підтвердженні та поширенні ідей у їх реалізації. Однією з основних концепцій, що їх висувала інтелігенція у XIX ст., була концепція нації (національної свідомості). Поява цієї концепції в Україні стала свідченням настання появи діячів з більш прогресивними поглядами на майбутнє. Поява інтелігенції стала особливо важливою подією для українського народу, який через асиміляцію до імперської культури та служби втратив свою дворянську еліту. Зародилася інтелігенція як клас у Харкові та Києві, де функціонували вищі навчальні заклади.

Українські інтелектуали зосереджувалися на історії, фольклорі, мові та літературі, як основних складових національної ідентичності людства.

Вивчення історії своєї країни завжди відігравало важливу роль у зростанні національної свідомості. Вивчення минулого є необхідним і для того, щоб спростувати сумніви багатьох скептиків щодо існування української нації у цілому. Оскільки ці завдання виконує державна історіографія, то не дивно, що історики стоять в авангарді розбудови української нації.

Вибух інтересу до селянських пісень, традицій, звичаїв тощо, різко відрізнявся від минулого, коли освічена еліта намагалася зберегти дистанцію між власною культурою та народною культурою. У перші десятиліття XIX ст. чимало молодих інтелектуалів мандрували селом, шукаючи, збираючи та публікуючи перлини народної мудрості.

Мова найефективніше визначає «природні» кордони нації. Сучасні соціологи довели, що мова – це не просто засіб спілкування, а й унікальна система світосприйняття та самовираження окремого етносу, також дозволяє представникам народу розуміти один одного на глибинному, підсвідомому рівні. Враховуючи центральне місце мови у процесі націєтворення, діяльність української інтелігенції була спрямована на те, щоб місцева (тобто розмовна) мова простого народу стала основним засобом вираження для всіх українців. Лише так можна було встановити спільний зв'язок між верхівкою та масами, закласти підвалини спільної ідентичності.

Важливим показником життєвої сили української мови була якість і різноманітності створюваної нею літератури. Спочатку українська література використовувалася виключно в гумористичних псевдопародіях на місцеві звичаї, а не в «самобутніх» літературних формах.

Щоб охопити ширшу й освіченішу аудиторію, українські письменники часто зверталися до російських журналів. Консервативні люди, неохоче друкували українські оповідання, навіть написані українською мовою. Росіяни визнавали унікальність України, вважали пропаганду української літератури збагаченням загальноросійської культури. У цей час виник інтерес до України серед польських письменників, які сформували так звану українську школу польської романтичної літератури. Зі свого боку, Україна вважалася частиною історичної та культурної спадщини Польщі.

Тому, незважаючи на успіхи у розвитку літератури й освіти в Україні, інтелігенція початку XIX століття продовжувала розглядати Україну та українців з «регіоналістської» перспективи. Вона все ще не вірила, що місцева культура може розвинутися настільки, щоб замінити панівну російську культуру в Україні. Але праця та зусилля українських письменників дадуть результати, яких ніхто не міг передбачити [3; с. 281-293].

Література

1. Світлична В. В. Історія України: Навч. посіб. 4-е вид. К.: Каравела, 2008. 400 с.
2. Кульчицький С. В., Мицик Ю. А., Власов В. С. Історія України: Довідник для абітурієнтів та школярів загальноосвітніх навчальних закладів. К. Літера ЛТД, 2008. 528 с.
3. Україна: історія. Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. К.: Либідь, 1991. 512 с.